

ІСЛАМІЗМ — ідеологія організацій, партій та збройних угруповань, що використовують **іслам** як універсальну програму політичного, економічного та соціального устрою суспільства. Початки локал. ісламіст. рухів припадають на 1930–40-і рр., відколи постали організації «Братів-мусульман» (Єгипет, 1928) та «Джамаат-і-ісламі» (Пакистан, 1941), однак виникнення сучас. мілітаризов. І. як фактора міжнар. відносин пов'яз. з успіхом іслам. революції в Ірані 1979 та результатами рад.-амер. протистояння в Афганістані (1979–89). Осн. причиною спалаху І. вважають системну кризу іслам. суспільств, що виникла в результаті невдалих спроб його модернізації. Крім того, екон. нестабільність, соц. розшарування, деспот. політ. режими, військ. поразки в арабо-ізраїл. конфліктах призвели до розчарування в зх. моделях сусп. устрою і сприяли виникненню числен. рухів, що виступали за пошук власної, автентич. моделі розвитку іслам. світу. Ісламісти вважають, що сучасні мусульм. суспільства зокрема та світ загалом перебувають у стані невірства («куфр») або невігластва («джахілія»), а, отже, потребують радикал. перетворення. Тому заг. рисою ідеології І. стало твердження, що іслам має бути основою соц.-політ. ладу та регулювати всі сфери життя суспільства. Гол. мета І. — встановлення порядку за нормами шаріату (законами Аллаха) в межах окремих держав, а в перспективі — і в усьому світі. Задля досягнення цієї мети ісламісти відродили концепцію джихаду (війни з невірними) як одного з пріоритет. обов'язків мусульманина, а також активно залучають іслам для обґрунтування актів насильства. Гол. ідеологами І. у 20 ст. вважають С. Кутба (Єгипет), Абу Ала аль-Мавдуді (Пакистан), імама аль-Хомейні (Іран). Однак, незважаючи на те, що ісламіст. рухи об'єднані спільними базовими ідеол. засадами, І. постає як дуже неоднорід. диверсифіков. феномен, зумовл. як внутр.-іслам. чинниками — сунізмом, шіїзмом, ваггабізмом, — так і суперечностями щодо розуміння «іслам. порядку». За масштабами діяльності та територ. охоплення розрізняють локал. (нац.-визв. рухи «Хамас» у Палестині, «Харакат ул-Муджахідін» у Кашмірі, Індія, численні

мілітаризов. угруповання, зокрема «Талібан» в Афганістані та «Іслам. фронт спасіння» в Алжирі) та глобал. І., що не визнає кордонів сучас. нац. держав і, навіть підтримуючи окремі локал. ісламіст. рухи, залишається транснац. структурою із масштаб. завданнями діяльності (рухи «аль-Каїда», а також партія визволення «Хізбу-т-тахрір»). Для реалізації своїх цілей ісламісти вдаються до різних стратегій, які застосовують одночасно чи ж комбінують залежно від політ. ситуації як засоби тактич. маневрування. Найпоширеніша стратегія, що стала асоціюватися з І., — джихад як збройна боротьба, серед форм якої — політ. вбивства (напр., президента Єгипту А. Садата 1981), рев. повстання (громадян. війна в Алжирі 1991–2002), терорист. акти (11 вересня 2001 у Нью-Йорку). Ін., мирна, стратегія І. — «да-ва» (заклик), або пропаганда «іслам. рішення» за допомогою культурно-просвітн., благодійниц. діяльності, соц. та освіт. проектів. Її активно використовують транснац. іслам. структури, зокрема «Хізбу-т-тахрір» та «Брати-мусульмани». Наприкінці 1980-х рр. набула поширення стратегія «хізбія» (партійність), або участь у легітим. політ. боротьбі, виборах, спроба отримати владу демократ. шляхом. Так, на легал. засадах діють ісламіст. партії в Туреччині, Йорданії, Марокко. Незважаючи на апеляції до минулого і спроби встановлення норм, сформов. у середньовіччі, І. постає як цілком модер. феномен, поєднуючи риси соц., політ. та реліг. рухів.

Рекомендована література

1. L. Guazzone. Islamism and islamists in the contemporary Arab World // The Islamist Dilemma: The Political Role of Islamist Movements in the Contemporary Arab World. Reading, 1995;
2. M. Kramer. Coming to terms: fundamentalists or islamists? // Middle East Quarterly. 2003, Spring; M. Mozaffari. What is islamism? History and definition of a concept // Totalitarian Movements and Political Religions. 2007. Vol. 8, № 1.

Д. В. Шестопалець

Бібліографічний опис:

Ісламізм / Д. В. Шестопалець // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12736>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).